

Шлях думки і чину

(З нагоди 30-их роковин створення легіону УСС).

„Ми приказуем: всякий род панщини или роботизни і другі подданчі повинности так Грунтових господарів (кметів), як і халупників мають перестати з дня 15. мая 1848 года”.

Такими то словами „царського патенту” Фердинанда І., який мав титул також „Король Галицький”, скасовано 17. квітня 1848 року в Галичині панщину, що в Наддніпрянській Україні лютувала ще аж до 1861 року, року смерті Шевченка. У тому самому 1848 році, під датою „10. мая”, проголосила „Рада Народна Руска” відозву з першою політичною заявою галицьких українців:

„...Ми Русини Галицькі належимо до великого руского народу, який одним говорить язиком і 15 мільонів виносить, з котрого пільтретя мільона землю. Галицьку замешкуе. Той нарід бил колісь самодільний, рівнял ся в славі найможнійшим народам Европи, мал свій письменний язик, свої власні устави, своїх власних князів, одним словом: бил в добрім битію, заможним і сильним. Через неприязні судьби і різні політичні нещастя роспал ся поволи той великий нарід, стратил свою самодільність, своїх князів, і прийшол під чуже пановане...” Та після сумовитих міркувань бадьоре:

„...Пробудил ся уже й наш лев руский і красну нам ворожить пришлість. Вставайтеж Братя, вставайте з долгого сну вашого, бо уже час...” Але у конкретній своїй програмі завдання цієї першої української політичної організації в Галичині зводились до таких трьох точок: 1) „заховати віру і поставити на рівні обрядок наш і права церкви і священників наших з правами других обрядків”, 2) „розвивати і взносити народність нашу во всіх еї частях і видосконаленем язика нашого...” і 3) „чувати над нашими правами конституційними...”

Але хоч у „красну пришлість” ніхто з тодішніх галицьких українців не сумнівався, проте перший Головний Виділ „Просвіти” у своїй відозві висловлював чимало критичних уваг:

„Русини Галицькі, зачавши нове жите в 1848 році, через 20 літ, котрі з накладом

від того часу минули, немного поступили наперед в розвою своєї народности” — чинтаємо у тому документі з 1869 року. Від що правда, признавав, що „побільшилася за той час руська інтелігенція”, але водночас стверджував, що „маленька, із самих майже завислих людей зложена інтелігенція не може нам ніяк дати запоруки на будучність; вишні, народним інтересам несприяючі обставини, могли би в кількох роках публичне жите русинів пригасити, а в кількох десятках літ руську інтелігенцію винародовити”. Тому Головний Виділ „Просвіти” ршив „цілий нарід, цілу масу простого люду, котрий нещасливо долею більше, як в інших народів підупав, двигнути і до пізнаня привести, і на тімто люді, котрий вже дав докази своєї твердості, будучність нашої народности оперти”.

Архаїзмом віе від цієї мови та правопису, та ще більшою старечиною віе від змісту наведеної цитати. А це ж було 75 років тому! Це здоровий кусень часу, коли згадаємо, що це ще було напередодні німецько-французької війни в епосі Бісмарка й Наполеона ІІІ, а після того була ще російсько-турецька війна, і берлінський конгрес із Дізраелієм, як представником Великої Британії, і російсько-японська війна, і балканські війни та революції, і перша світова війна, і врешті тепер — вже 5-ий рік другої світової війни! Гей-гей, скільки то подій сталося у світі за тих 75 останніх років! Скільки добра і лиха заподіяли людські руки та які могутні перевороти сталися у світі людського духа! А все ж, не лише керму Франції зберігав тепер у своїх руках діяч, що має понад 75 років, але й у нашому народі пишаємось цілим рядом діячів, які тямлять ще ті початки народин нації! Бо в отих 75-ти роках з тодішньої етнічної маси виросла нація...

Доба просвітянщини давно вже минулася. Відродження української нації не датується від ніякої історичної події — виграної битви, мирового договору, революційного зльвигу чи будь-якої політичної демонстрації — а від відродження літератури. Проте ця література зробила чудеса. „Книга битія українського народу” Мицького Костомарова були ще нав'язні міся-

ністичним духом, а засноване з його почи- ну „Кирило-Методіївське Брацтво” (на два роки перед західною „весною народів”) мало ті мрійницько-слов’янофільські ідеї, що ними тут і там пронизана революційна поезія кирило-методіївського „братчика” — Шевченка. Але на переломі XIX і XX століття повстають вже новітні партійно-політичні організації однаково в Галичині (1890 „Русько-Українська Радикальна Пар- тія”, 1899 „Націонал-Демократична Пар- тія”), як і в Наддніпрянщині (1900 „Резо- люційно-Українська Партія”) і тоді весь характер українського національного жит- тя тут і там відвертається від галицької просвітянщини та наддніпрянської хуто- рянщини в сторону конструктивної органі- заційної праці, кермованої одиницями, що водночас засідали у політичному проводі.

День, у якому впали у Сараєві стріли Гаврила Принчіпа, був також переломовим днем і для українського народу. Дивним збігом історичних подій, у тому самому дні на вулицях Львова маніфестували стрі- яними рядами дві організації українського фізичного виховання, себто такі, які свої- ми гаслами „В здоровому тілі здорова ду- ша” і „Все вперед — всі враз” робили ще один крок на шляху: від культурної підго- тови до політичної організації, від полі- тичної організації до реалізації чином на- ціонально-політичної програми. 28. червня 1914 р. виступили назверх у своїх одно- строях не лише члени „Сокола-Батька” з Іваном Боберським та члени „Українського Січового Союзу” з Кирилом Трильовським у проводі. Разом із ними машерували вже й члени окремої організації для військово- го вишколу, заснованої при Українському Січовому Союзі Трильовського у Львові на рік перед вибухом першої світової війни. **Українські Січові Стрільці!** До світової вій- ни було 94 товариств УСС. І створені вони були з одною думкою: на випадок вибуху війни — боротися збройно по стороні Ав- стро-Угорщини проти Росії.

3. серпня 1914 року появилася вже ін- ша відозва, як у 1848 і 1869 рр. Маніфест Головної Української Ради у Львові звер- тався вже з закликом „Український Наро- де!” Тут уже сконкретизоване зовсім ясно українське політичне „вірую”: „...В царсь- кій Росії нинішнього дня найбільше пове- зодений — український нарід... Ненасит- ність царської імперії загрожувє також на- шому національному життю... Ідучи війною на австро-угорську монархію, Росія гро- вить загладою також українському націо-

нальному життю, яке знайшло охорону в конституційнім ладі австрійської держави. Побіда Росії мала б принести українсько- му народови австро-угорської монархії те саме ярмо, в яким стогне 30 мільонів укра- їнського народу в російській імперії. І тому наша дорога ясна... Побіда австро-угор- ської монархії буде нашою побідою. І чим більше буде поражене Росії, тим швидше вибе година визволення України. Україн- ський Народе! Тільки той нарід має права, що вміє їх здобути. Тільки той нарід має історію, що вміє її творити рішучими ді- лами. Головна Українська Рада кличе Тебе до діла, яким Ти здобудеш нові права, утвориш новий період в своїй історії, зай- меш належне місце в ряді народів Евро- пи...”

Яка це інша мова від мови „народовців” з 1848 і 1869-го року! А в кілька днів пізні- ше видано ще мобілізаційний заклик, в я- кому сказано ще виразніше: „...Ми, Укра- їнці, повинні собі бажати, щоб від Росії від- дорвали всю Україну з Києвом, Полтавою, Черниговом, Харковом, Донщиною, Кубан- шиною та берегами Чорного моря. В кож- нім разі погром Росії принесе визволене або всеї України, або бодай частини єї, а се знов приспішить визволене решти Укра- їни. Тому всі ми, хто свідомий, що він се Росіянин, не Поляк, а Українець, берім ся до діла та будьмо готові змерти за те, щоб погромити Росію та визволити Украй- ну... Зі зброєю в руках вигонім Росію з на-шої землі, нехай Україна знов запишається свободою та частем... Українці в Галичині не тільки ідуть як австрійські жовніри ви- зволяти Україну, але ще й зібрали своє українське військо з добровольців, що на- звалось на спомин славної Січі Запорож- ської: „Українські Січові Стрільці”...

Організацією Українських Січових Стрільців займалась Українська Боева Управа, що повсталася з об’єднання всіх стрі- лецьких організацій („Сокола” й „Січово- го Союзу”) як орган Головної Української Ради. З подробиць до історії УСС-ів вартя пригадати такі факти:

Перша конкретна розмова про органі- зацію українського військового легіону при австрійській армії відбулась 15. серпня 1914 року між д-ром Костем Левицьким і Миколою Васильком з українського боку та полковником австрійського генеральсь- го штабу, графом Станиславом Шептиць- ким. Українську пропозицію, щоб коман- дування українським легіоном перейняв сам полк. Станислав Шептицький — цей

ВАСИЛЬ ДОНЕЦЬКИЙ.

МАЙ.

Свія даль розцвітає імлисто
Над землею, де квітне мій край.
Де тополі, вдягнувшись у листя,
В жертих росах вітатимуть май.
Пісня сонця над містом полине.
Озоветься зямляний тай.
Як крило у польоті орлине,
Гордо пройде над півнями мой.
Розцвітайте ж сади неодмінно.
Голосіш, моя пісне, дунай.
І будь вічно такою, країно,
Як сьогодні на вулицях май.

останній рішуче відкинув. На команданта легіону був передбачений майор піхоти Кость Олег Кузьма, однак у міжчасі він згинув на фронті. Першим командантом Українських Січових Стрільців став тодішній директор української гімназії в Рогатині — Михайло Галуцинський. Поки віч перейняв своє становище — його займав тимчасово радник Теодор Рожанковський. Першим місцем збірки добровольців був Стрий. З'їхалось туди поперх 16 тисяч добровольців, однак австрійська Начальна Команда казала записатись лише дві тисячі, а решту розпустити до дому. Вишкіл новобранців ішов у Горонді, на Закарпатті. Нагляд над вишколом мав з доручення Начальної Команди полк. Молік. Командантом першого куреня став д-р Михайло Волошин, другого куреня Гриць Коссака, третього пів-куреня — д-р Степан Шухевич. Організаційний відділ Боевої Управи був у Відні під проводом д-ра Кирила Трильовського. Зв'язковим був проф. Іван Боберський.

На командних становищах українського легіону змінювались люди, а сам легіон значив свою історію мережками крові. Спершу думалось, що Січові Стрільці стануть допоміжною силою австро-німецьких армій, радше з пропагандивними, як боевими завданнями. Однак у практиці Січові Стрільці кривавились вже на узбіччях Карпат осінню та зимою 1914/15 р., під Семаківцями на Поділлі і над Жовнівкою під Бережанами. Після Берестейського миру опинились в Олександрівську, розвал австрійської монархії знайшов їх на Буковині. Тоді припала їм історична роля — стати стрижнем та елітарною частиною Української Галицької Армії.

Засіяли своїми кістками широкі простори Української Землі рядові Усусуси, нема

вже ні одного з командантів колишнього Легіону, нема теж ні одного з колишніх старшин УСС-ів, що його голова не була б припорошена сивиною, а бличчя пооране вморщинами. Проте ідея галицьких Усусусів, перещеплена у рр. 1917/20 т. зв. київським СС-ам, ця ідея завжди свіжа, молода, невиміруща. Стомилевою ходою ішла українська національна думка від половини минулого століття до вибуху першої світової війни, від часів, в яких покутували свіжі спогади панщини, до часів, в яких ясно скристалізувалась свідомість: перебування на межі Заходу і Сходу, Європи й Азії, та конечности вибирати між Європою чи Азією. Географія незалежна від кон'юнктури, а єдино правильна та політична, що виходить із географічних засновків. Округло тисячу років Схід пригадується Україні! Уже в 968 році печеніги підсунулись під сам Київ, а в чотири роки пізніше вбили князя Святослава. У 1169 році Андрій Боголюбський, представник того державно-політичного твору, що склало поняття „Євразії”, зруйнував Київ. 1223 р. над Калкою сини Джінгісхана погромили українських князів, а в 1775 р. московський генерал Текелі підступно зруйнував Січ. Врешті в лютому 1918 р. Муравіїв знову пішов слідами печенігів і татар і зробив у Києві різню, незану там від часів монголів. І коли наслідники Муравійова всадовились в Україні, першою їх річчю було здвигнути на її західних кордонах мур, неперехідніший від славного китайського муру.

Здвигнено мур не лише з кільчастого дроту, береженого скорострілами, але й із думок та почувань, із метод світосприймання, таких страшенне чужих Європі Коли Усусуси йшли у 1918 році в Україну, вони стрінули інший світ. Але цей світ був український, а процес вирівнювання різниць, що повстали під впливом різних культур, ішов стомилевою ходою. Потому пришло 25-літнє володіння Сходу, разом з такими установами, як ЧК, ГПУ й НКВД, як „Безбожник” і „Комсомол”. Очевидно, навіть вони не всіли були за 25 років викорікати українського духа в українців та викреслити з мапи самої України. Проте вони вперто свідомо йшли до творення „одного совітського народу” та витворювали тип „совітських людей”, яким байдужим стало питання приналежности до Європи чи Азії.

Створення СС Стрільської Дивізії Галичина, нав'язує до традиції, яка каже боротися за повернення назад України до Європи.